

- ⁹¹ Nagy, 1912, 284. p.
⁹² Nagy, 1912, 287. p.
⁹³ Nagy, 1912, 291. p. Ismereteink szerint ebben az időben 2 koronáért díszes kötésű könyvet lehetett kapni. A könyv: Gorkij, Maxim: *Régi emberek*. Bp., 1904, Singer és Wolfner.
⁹⁴ Nagy, 1912, 293. p.
⁹⁵ Nagy, 1912, 294–295. pp.
⁹⁶ Nagy, 1912, 304–305. pp.
⁹⁷ Nagy, 1912, 305. p.
⁹⁸ Nagy, 1912, 307. p. A 40 év felettiekre vonatkozó szabály a Récsi által is említett 1830-as királyi rendeletről maradt fenn.

- ⁹⁹ Nagy, 1912, 307–309. p. Ma példának okáért levéltáros az lehet, aki valamely egyetem Bölcsészettudományi Karán levéltáros vagy történész szakon; illetve valamely Tanárképző Főiskola történelem szakán végzett; illetőleg az Államigazgatási Főiskolán igazgatásszervezői diplomát szerzett.
¹⁰⁰ Nagy, 1912, 313–315. pp.
¹⁰¹ Nagy, 1912, 316–317. pp.
¹⁰² Nagy, 1912, 320–321. pp.
¹⁰³ Nagy, 1912, 320. p.
¹⁰⁴ Nagy, 1912, 320, 335. pp.
¹⁰⁵ Nagy Ferenc hosszú ideig volt Miskolc polgármestere.

Magyar Károly:

Az orvosszakértői bizonyítás – orvosi látlet a reformkori Zala megye büntető ítékezésében

Bár tudom, hogy a büntetőeljárás jog tudományának egyes képviselői „a tanubizonyítás, szakértői bizonyítás, okirati bizonyítás” szakkifejezések szakirodalmi és jogalkalmazói használatával nem értenek egyet¹ a dolgozatom címében – az orvosszakértői bizonyítás – orvosi látlet a reformkori Zala megye büntető ítékezésében – az „orvosszakértői bizonyítás” kifejezést azért alkalmaztam, hogy jelezzem; ebben a munkában nem a tudomány művelője, hanem a Zala Megyei Bíróság büntető ügyszakos bírójára, a jogtörténet iránt érdeklődő jogalkalmazó kalandozik el a bizonyításfelvétel (azaz az egyes bizonyítékok összegyűjtésének, vizsgálatának és értékelésének) racionális világából a régmúlt jogalkalmazóinak tanulságos világába.

A címben megjelölt téma részletes kifejtésére – jogalkalmazói mivoltomból adódó, a tudomány művelése iránt érzett korlátaim belátása okán – nem vállalkozhatam; arra azonban igen, hogy a bizonyítási eszközök közül a szakértő (jelesül: az orvosszakértő) büntető eljárásbeli bevonásának gyakorlatáról adjak számot Zala Megye Büntetőtörvényszéke (a továbbiakban: *sedria*) reformkori, a XIX. század 20-as éveitől a 40-es évekig tartó bírói gyakorlatában. Tudván azt, hogy ebben az időszakban jelentős igény fogalmazódott meg a büntetőeljárás modernizálására, kíváncsi voltam arra, hogy vajon a tradicionális büntetőeljárás bírói gyakorlata mennyiben haladta meg a bizonyításfelvétel negatív kötétt rendszerét. Érdekelt az is, hogy a bizonyítási jog – akár szokásjogi úton való fejlesztése – milyen kapcsolatban állt a tudomány akkori fejlettségével. Ezért dolgozatomban azt tekintem át egyes ügyiratok megvizsgálása alapján, hogy az akkori szokásjog által törvényes bizonyításnak formálisan el nem ismert orvosszakértői véleményt milyen esetekben, milyen formában szerezték be, hogyan tették a büntető per anyagává, hogyan értékelték az abból nyerhető bizonyítékokat, s a bizonyítékokból milyen következtetéseket vontak le. Végül azt vizsgáltam, hogy a bírói meggyőződésnek volt-e szerepe a bizonyítékok értékelésében.

A vizsgált korszakban a büntetőeljárás szabályait kisebb részben törvényekkel, pátensekkel, megyei statútumokkal, a Helytartótanács rendelkezéseivel szabályozták. A büntetőeljárás normái nagyobb részben szokásjogiak voltak. E szabályokat a bírói gyakorlat alakította ki és fejlesztette, ebben a korban a büntetőeljárást

egységbe foglaló kódex nem létezett. A törvények közül kiemelem az 1723 évi igazságszolgáltatási reformhoz kapcsolódó azon törvénycikkeket, amelyek az eljárási rendet szabályozták, vagy a fellebbezés jogáról szóló 1791. évi XLIII. törvénycikket, a tortúra eltörlését előíró 1792. évi XLIII. törvénycikket. Meg kell említeni Mária Terézia királynő és II. József császár igazságszolgáltatási tárgyú pátenseit (Theresiana, Josephina), amelyek hatása az ítélezési gyakorlatban kimutatható. A megyei statútumok az igazságszolgáltatás egyes kérdéseivel foglalkoztak. A tradicionális szokásjogot a Hármaskönyv összegezte, beleértve a büntető peres eljárás egyes elemeit is. Az 1686. évi Országgyűlés kísérletet tett III. Ferdinánd császár alsó-ausztriai büntető rendtartása – a Ferdinanda – honi törvények közé való becikkelyezésére, azonban e büntető rendtartás nem került Magyarországon törvényi megerősítésre. Kolonics Lipót esztergomi érsek e büntető rendtartás latin fordítását 1696–97-ben *Praxis Criminalis* címen jelentette meg, így az bekerült a *Corpus Juris Hungaricibe*. Ezt követően – még a XIX. század első felében is – jelentős hatást gyakorolt a vármegyei ítékezésre, sok rendelkezése (köztük az orvosszakértőkre vonatkozó is) szokásjogi úton büntetőeljárás normává váltak. Ezt bizonyítja az, hogy a vizsgált időszakban Zala megyében a büntető iratokban a *Praxis Criminalist* „szokásbéli büntetőtörvényként” nevezték meg.

A XVIII. század derekától alakult ki a büntetőeljárás tudományos irodalma. Bodó Mátyás, Szlemenics Pál, Vuchetich Mátyás tankönyvei a büntetőeljárás, a büntető per lefolytatását is tárgyalták. Rá kell mutatni a kodifikációs törekvéseinek az ítélezési gyakorlatot, a szokásjog fejlesztését elősegítő hatására. Ebben a tekintetben

tetben az 1795. évi büntető-kódex tervezete, Nyári Pál 1841-ben „A büntető törvényszolgáltatási eljárásról” címmel készített javaslata, Deák Ferenc, Szemere Bertalan, Szalai László munkássága az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslatok elkészítésében említendőek meg. Az 1843. évi büntetőjogi törvényjavaslat a magyar jogtörténetben először bontotta a büntetőjogot anyagi, eljárási és büntetés-végrehajtási jogra. E tervezeteket közzétették, a korabeli bírói joggyakorlat egyes rendelkezéseiket alkalmazta. (Pl. az 1795. évi büntető-kódex tervezetnek a szakértői vélemény felülvéleményezésére vonatkozó szabályai szokássá lettek.)

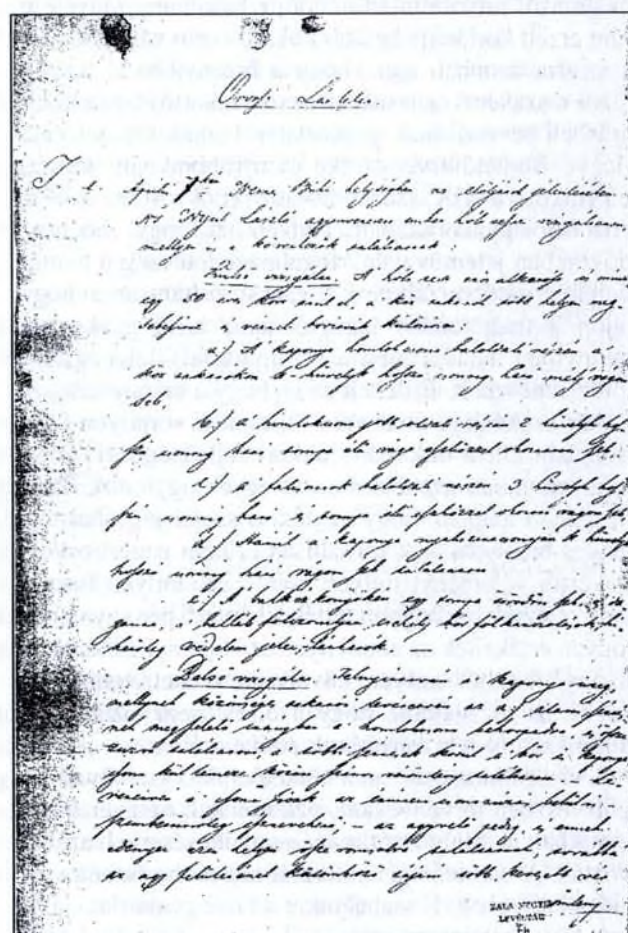
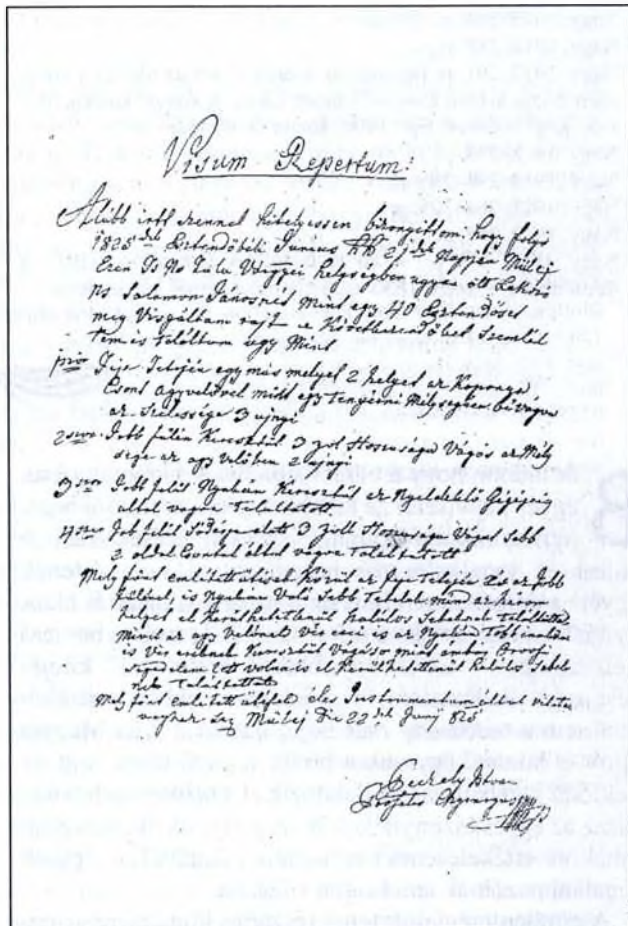
Ebben a korban a büntetőeljárásnak két formája volt, az írásbeli per és az egyszerűbb, gyorsabb szóbeli peres eljárás. A fenti pertípusok egyes szabályai a terheltek rendi állásától is függtek: pl. írásbeli perben a nemes jogállású terhelt szabadlábban védekezhetett, míg pl. a jobbágy rendszerint fogva volt. A büntető és a polgári eljárás élesen nem különült el, a büntető per túlnyomóan inkvizitórius megoldásokkal volt jellemezhető, bár a nemesek elleni szabályos per inkább a védelvű peres eljárással volt rokonítható.

A büntető pert két fő szakaszra bontották. Az első eljárási szakasz a nyomozás és vizsgálat, még a második a bíróság előtti eljárás volt. E két szakasz köré ékelődött a közbülső, a vád alá helyezési eljárás.

A büntető per célja – miként ma is – annak megállapítása volt, hogy történt-e bűncselekmény, azt ki követte el, felelős-e, kell-e és milyen büntetést kiszabni? Témanak szempontjából a büntető per célja: az igazság feltárása. Az igazság feltárásának az eszköze, annak folyamata a bizonyítás. A bizonyítás és a tudományos fejlődés között intenzitásában változó oksági kapcsolat mutatható ki. A XVIII. század közepétől megkezdődött, majd a vizsgált korban gyorsuló ütemben folytatódott az univerzális tudomány differenciálódása. A tudomány és a gyakorlat kapcsolata intenzívebbé vált az élet számos területén. Új tudományágak alakultak ki, a természet-tudományok – köztük az orvostudomány is – számos új felismerést fogalmaztak meg. A bizonyítás ténybizonyítás jellege előtérbe került. A bírói jogalkalmazás egyre inkább igényelte a természettudományok, így az orvostudomány ténymegállapításait.

A XVI–XVII. századtól szokássá vált a gyanús körülmények között elhunytak holttestének bírósági célú boncolása. Pozsony tisztiorvosa, Rayger Károly 1676-ban írta le az élveszülettséget bizonyító tüdőlégróbat. A Pesti Egyetemen 1793-tól államorvostant tanítottak, amely magában foglalta a mai igazságügyi orvostant is. 1794-ben jelent meg Rácz Sámuel tollából az első magyar nyelvű igazságügyi orvostani tankönyv „A törvényes orvosi tudományról és az orvosi policiáról” címmel. Egyre inkább elfogadottá vált, hogy a bizonyítási eszközök, az azokból nyerhető bizonyítékok bizonyító erejének megítélése inkább a bíró feladata, mintsem hogy azt a törvény (szokás) szabja meg előre.

A Praxis Criminális XXV. Artikulusa szerint, ha „verekedés, vagy emberölés történik, mindenekelőtt a sérült, vagy a holttest felesküdt sebészekkel vizsgá-

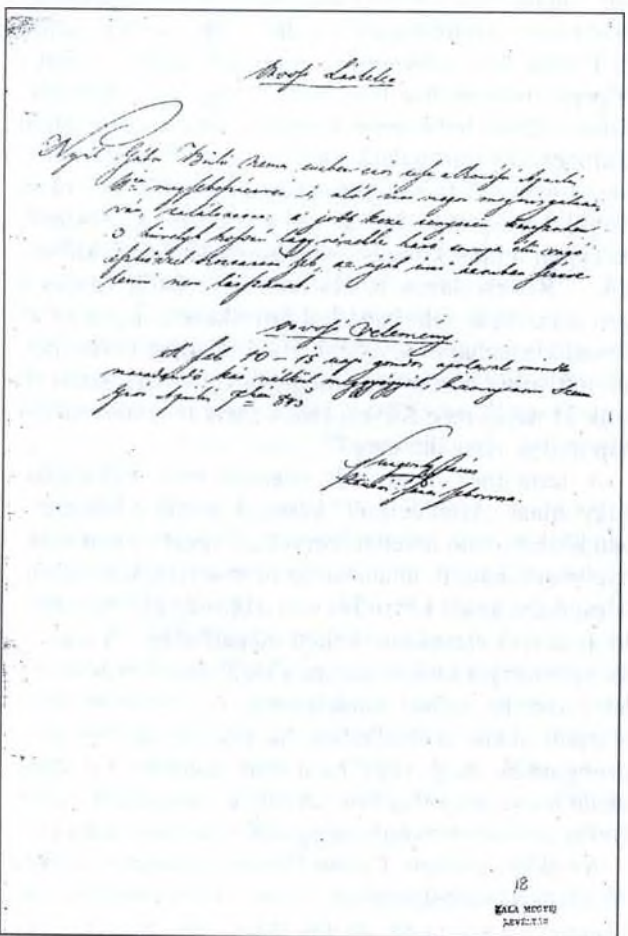
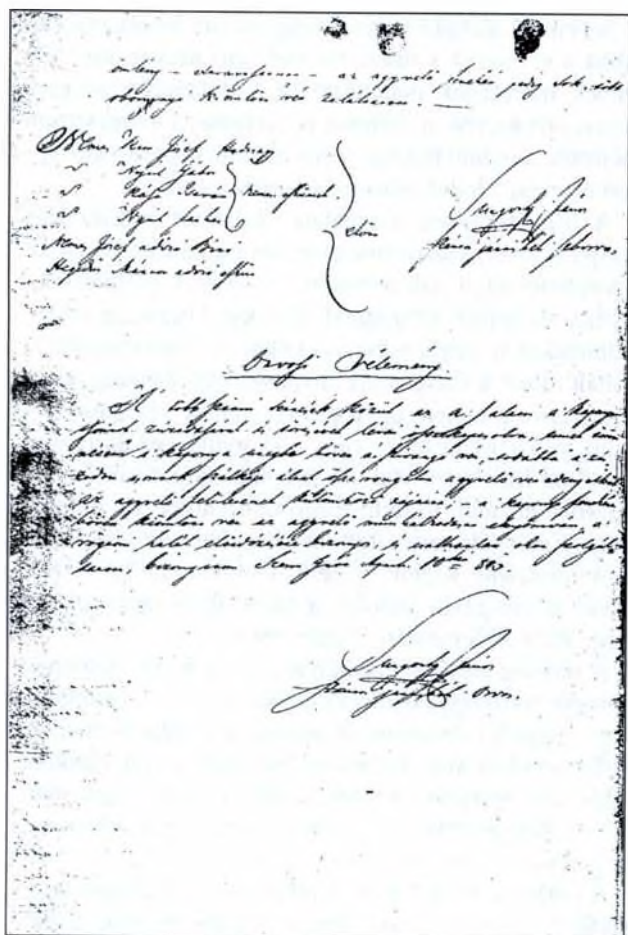

tatandó meg, hogy sok, vagy kevés sebet kapott? Hol? Valószínűleg milyen fegyverrel sebesítették meg (egyik, vagy másik közülük halálos volt-e?) Ezen szemle végrehajtása előtt a holttest nem temethető el, és ha a közelmúltban eltemették, ismét kiásandó és törvényesen megszemlélendő”².

E szabályozást lényegében a szokásjog átvette, majd a jogalkotásnak a szakértői tevékenységre vonatkozó általános jellegű szabályai (pl. a Theresiana szakértői tevékenység végzésére adott iránymutatásai) a joggyakorlat részévé váltak. (Megjegyzem, a korabeli szokásjog, illetve jogalkalmazás vagy jogi szaknyelv az „orvosszakértő” kifejezést nem ismerte, jelen dolgozatban az érthetőség kedvéért használom e manapság elfogadott terminológiai megnevezést.) Az 1843. évi büntetőjogi javaslatok II. része 104.§-a a szakértők igénybevételéről így rendelkezik: „valahányszor a szemle alá veendő külön tudomány vagy mesterség ismeretét kíván, azt mindannyiszor az illető műértők hozzájárulásával kell megtenni.” Az előbbieket alapján megállapítható, hogy részint a korabeli tételes jogi rendelkezések, részint a különböző törvényerőre nem emelt, a büntetőeljárással foglalkozó javaslatok, a jogirodalmi művek a korabeli ítélkezésben elfogadottá tették az orvosszakértők alkalmazását a büntető perekben.

Az áttekintett periratokból kitűnt, hogy a zalai sedria büntető ítélkezésében leggyakrabban orvosszakértő alkalmazására került sor. A nyomot hagyó bűncselekmények esetén a vizsgálati szakasz elengedhetetlen része volt a szemle. A szemlét – bizonyos bűncselekményfajták esetén – szakértők közreműködésével folytatták le. Tipikusan az élet, a testi épség elleni bűncselekmények vizsgálata során került sor orvosszakértő alkalmazására. A kor büntető anyagi joga a sértettek, az elkövetés módjára, eszközére, a célzatra és a motívumra figyelemmel önálló bűncselekményként szabályozta a szándékos emberölést, az atya, az anya, a férj, a feleség, a gyermek, a testvér megölését; a gyilkosságot, a méreggel, a tűzgyújtással való ölést, a rablógyilkosságot, a bér- és orvgyilkosságot, a magzatelhajtást, a gyermekítélet. A testi épség elleni bűncselekmények között különbséget tett a verekedés és a véres verekedés között. E bűncselekmények és az erőszakos közönség esetén a vármegye egészségügyi tiszttségviselőit, a járási seborvosokat, megesketett seborvosokat, tisztii orvosokat; gyermekölés esetén, (bár ritkábban) a bábákat is alkalmazták szakértőként.

A szakértő a vizsgáló (általában szolgabíró, vagy megyei esküdt) által tartott „szemrevételnél” kapcsolódott be az eljárásba, az orvos szükség esetén a boncolást is elvégezte. Az orvosszakértő bevonására tipikusan szóbeli értesítés, ritkábban írásbeli (közbenszóló ítélet, a pertestre írt bírói feljegyzés stb.) formájában került sor. A boncolást legalább megesketett seborvosnak kellett végeznie; orvosdoktor (egyetemet végzett orvos) jelenléte a kor viszonyai között nem volt mindig biztosítható a boncolásnál. Az orvosszakértő a vizsgálatáról jelentést készített, amelyet aláírásával látott el. Az országos gyakorlat szerint az orvosszakértő által el-

készített jelentést a jelenlévő vizsgáló is aláírta és pecsétjével látta el; Zala megyében ez nem volt szokás, mert általában csak az orvos írta alá a jelentést.

Az orvosi vizsgálatról készült jelentés neve „Visum Repertum” volt. A XIX. század 30-as, 40-es éveire – a magyar nyelvű ügyintézés általánossá válása következtében – a jelentést „orvosi látéletnek” nevezték. Találtam olyan periratot is, amelyben a jelentés az „Orvosi tapasztalás” címet viselte. Érdekes nyelvtörténeti emlékek tekinthetők, hogy az orvosi látéletet egyes esetekben „látalálmány” szóval nevezték meg³. Az orvosi látéletek rövidiek, lényegre törők voltak. Tartalmukból egyértelműen kitűnt, hogy az orvosi vizsgálatra hol, mikor és ki által került sor, illetve hogy kit vizsgáltak meg. Az orvosi látéletek két fő részre bonthatók. Az első fő rész volt a lelet, amely két részre [külső vizsgálat (visum repertum externum), belső vizsgálat (visum repertum internum)] volt tagolható. Az orvosi látélet másik fő része a vélemény, a következtetési rész (opinio, conclusio) volt. Az orvosszakértő a leleti részben pontosan leírta, hogy a külső, illetve a boncolás utáni belső vizsgálat során közvetlen érzéki észlelettel milyen sérüléseket, belső elváltozásokat talált. (Pl. így: „jobb felől nyakán keresztül az nyeldekő gigájáig általvágva találtatott.”⁴) A sérülések jellegét, kiterjedését összehasonlítással (pl. pénzerméhez, tenyérhez, ujjhosszhoz stb.) jellemezték. (Pl: „Jobb fülén keresztül 3 zol hosszúságú vágás az mélysége az agyvelőben 2 ujjnyi”) Az orvosi látélet második fő része a tulajdonképeni orvosi vélemény. Az orvosi vélemény a szakmai ténymegállapításokból levonható következtetéseket tartalmazta. A következtetések bizonyosságára vagy valószínűségére is ebben a részben utaltak. Erre példaként az 1843. április 7-én nemes Nyúl László „agyonveretett ember” holtteste boncolása alapján készített orvosi látélet véleményi részéből idézek: (ti. rögzített sérülése) „a rögtöni halál előidézésére bizonyos és csalhatatlan okul szolgál”⁵. Az orvosi véleményekben foglalkoztak azzal is, hogy a „gondos orvosi ápolás” ellenére is meghalt volna-e a bűncselekmény áldozata, vagy ellenkezőleg; életét megmenthették volna. E kérdéssel különösen a korabeli terminológiával „véres verekedésként” megnevezett – ma a halált okozó súlyos testi sértés büntette törvényi tényállásához hasonló – elkövetési magatartások esetén adtak választ. Az orvosi véleményben nyilatkozatot tettek arra nézve is, hogy a sérülések gyógytartama – gondos orvosi kezelés esetén – mennyi időt vesz igénybe. Pl. Nemes Tóth János sértett 1843. április 7-én felvett orvosi látélete a „jobbkez felkarján és bal lapoczkáján vöröskék foltok” fellelését rögzíti, s az orvosi vélemény kimondja, hogy „a baj csekély és orvoslás nélkül elműlik bizonyosan”⁶. Ugyanebben a periratban lelhető föl nemes Nyúl Gábor 1843. április 7-én felvett orvosi látélete is, amely a sértett „jobb keze tenyerén keresztben három hüvelyk hosszú, lágy részre ható, tompa élű vágóeszközzel okozott seb” meglétét, valamint azt rögzíti, hogy az orvosi vélemény szerint „a seb tíz-tizenöt napi gondos ápolással minden marandó kár nélkül meggyógyul bizonyosan.”

A fentiek alapján látható, hogy az orvosszakértő feladata a sérülések (sebek, törések, zúzódások stb.) helyének, méretének megállapítása, a sérülések következményei (beleértve a várható is), jelzése, a gyógytartam idejének meghatározása, a használt eszközre való következtetés, a halál oka megállapítása volt.

A büntetőeljárás vizsgálati szakaszát befejezve a vizsgáló az eljárásról összefoglaló eseteleírást készített. Ezt species facti-nak nevezték. Az összefoglaló eseteleíráshoz csatolták a vizsgálati iratokat, köztük az orvosi látéleteket, a tárgyi bizonyítékokat. A nemes jogállású terhelt iratait a vizsgáló az alispánhoz küldte meg; aki – beszerelve a megye ügyészi hivatalának véleményét – a megye közgyűléséhez vagy a kisgyűléshez terjesztette elő az iratokat a vád alá helyezés tárgyában leendő határozathozatal végett. Előfordult, hogy az iratokat maga a vizsgáló terjesztette a közgyűlés elé a vádemelés elrendelése végett. A nem nemes jogállású terhelt esetén a vizsgálati iratokat a tisztí ügyésznek küldték meg, aki a vádemelésről határozott.

A bíróság előtti eljárásban a vádat a vádló (felperes) a megye tisztí ügyészi hivatala, illetve a tisztí ügyészek, vagy megbízás alapján az alügyészek képviselték. A vádló feladata volt az orvosi látéletek bizonyítékként való előterjesztése. A sedria előtt a szakértőnek nem kellett megjelenni, az általa készített szakvéleményt megerősíteni, (meghitelesíteni) nem volt szokás.

A perfelvétel, az ügyvédvallás után perhalasztó kifogásként az orvosi szakvélemény szakszerűségét gyakran vitatták, bár ezzel az eszközzel inkább a perbebozósítást követően éltek a vádlott (alperes) képviselői. Pl. Csitos János rabszemély, verekedő ügyében – akit a felperes tisztí ügyész azzal vádolt, hogy a kisvásárhelyi Kövesi Jánost febbeütötte, s ezzel az orvosi vizsgálatból kitűnően nevezett halálát okozta – a védő az alábbi kifogást tette: „A tisztí ügyész büntetésre előhozott okok magokban oly valóságosak és nyilvánvalóak volnának, ha éppen semmi kifogást nem szenvednének. E kifogások... Kövesi János halála nem az ütéstől, hanem a gondatlan vele való bánásból következett, amint az az orvosi vizsgálatból kivehető. Ha ő mindjárt orvost hív, aki jött volna, bizonyosan meggyógyult volna. Azért élt csak 21 napig még Kövesi János, mert az orvos csak 14 nap múlva vizsgálta meg.”⁷

A terheltnek joga volt ellenszakértőt felfogadni, vagy annak „kirendelését” kérni. A sedria e kérdésekben közbenszóló ítélettel (pervezető végzés a mai szaknyelvben) döntött; általában az orvosi vizsgálat meghitelesítésére az azt készítő orvost a bíróság elé rendelték. Itt az orvosi vizsgálatot kellett megerősíteni. A szakértői vélemény a szokás szerint a kiállításától kezdve teljes bizonyító erővel rendelkezett. A perben az ítélet alapjául akkor szolgálhatott, ha ellenszakértővel nem gyengítették meg, vagy ha a szakvélemény valamely oknál fogva megerősítésre szorult, és az esetleges kételeyeket az orvosszakértő meggyőző módon oszlatta el.

Az előbb említett, Csitos János rabszemély, verekedő elleni büntetőeljárásban – a védő fenti kifogására tekintettel – a sedria elé idézték Billick Józsefet, aki „Te-

kintetes Zala Vármegyei Szántói Járásnak” orvosa lévén, 1824. november 28-án Kövesi Jánost megvizsgálta; és az orvosi látleletet elkészítette. Az orvos 1825. január 28-án a sedria előtt megjelent; az orvosi látleletben írtakat meghitelesítette, (azt előtte felolvasták, az általa írtakat fenntartotta) továbbá elmondta, hogy őt a sértett 14 napra hívatta, életben is találta, de ha rögtön hívják, akkor felgyógyult volna. Általában halálosnak az ütést és a sebet ezért nem állíthatja. Az orvosszakértő a kétségeket eloszlatta, mert a sedria az ítéletben kimondta, hogy a megvert halála „nem annyira a tett ütéstől, mint a gondatlan vele való bánásból eredett” így a vádlott „szándékos” gyilkosnak nem tekinthető. „A kért halálos büntetés alól föloldoztatik ugyan, mint kegyetlen verekedő mindazonáltal maga a példás büntetésre érdemelté lévén, másoknak hasznos példájára mai naptól számolva hetenként kenyéren, vízen, 2 napi böjttel közmunkára; nyugvasban feltöltendő 1 és 2 esztendei tömlőci sanyarúságra és fertályonként 30 pálca csapás elszívására ítéltetik.”

Ellenkező esetben az orvosszakértői véleményt más orvossal véleményeztették. A véleményezést általában orvosdoktor (egyetemet végzett orvos végezte), ha a vitatott szakvéleményt seborvos készítette. Előfordult, hogy a megyei tisztí orvos készített felülvéleményt, ha a szakvéleményt járási seborvos adta. A felülvéleményezés láttamozással történt, ami a szakvélemény áttanulmányozását és a felülvéleményezést végző magasabb végzettségű orvos jóváhagyó aláírását vagy észrevételei írásban mellékelését jelentette. Szabó Terézia bujálkodással és gyermekgyilkossággal vádolt szentgyörgyvölgyi nemesasszony 1829. február 3-án felvett büntető perében – a felperes, Kuthy Pál, mint „a Tiszelt Vármegye Tisztí Főügyésze” indítványozta a sedriának, hogy „a jövő törvényszék első napjaira be rendelje”⁸ – Szluha János és Gunzer Ferenc seborvosokat, a szentgyörgyvölgyi esküdteket vallomásaik meghitelesítése végett. A „meghitelesítés” 1829. május 14-én a sedria előtt megtörtént, a fent nevezett seborvosok az orvosi látleletekben, az esküdtek pedig a bizonyosságlevélben foglaltakat fenntartották. Nevezetesen azt, hogy a meghalt csecsemő holttestét milyen körülmények között lelték föl; a boncolást követően elvégzett tüdőúszópróba eredményét. „Megmutatta, és maga onnét fel is vette, és a szobába béhozván meg mosattuk és az velünk lévő Szluha János borbély a kisgyermeket felbontotta, a tüdejét vízbe tette, hogyha felveti-e a víz, e próbát megtette, mellyet tulajdon szemeinkkel látunk, hogy több ízbeli lenyomása után is a víz fel vetette. Ugyszintén tulajdon füleinkkel hallottuk, szájabul (ti. a vádlottnak) amidőn Gunzer Doctor Úr megkérdezte előttünk, hogy a köldöke ha bé volt kötve születéskor a gyermeknek mondja meg, azt vallotta hogy nem volt.”⁹ A megye „fő orvosa”, Fleischhacker József az 1829. május 19-én kelt „Orvosi véleményében” kifejti, hogy „mivel a gyermeknek a tüdeje vízbe tétetvén, abban el nem merült, a gyermeknek élve kellett születni, vélekedésem szerint hibázik, mert úgy látszik, nem vet-

te figyelembe azt; – hogy a test nyolcz napokig a szabad levegőnek ki lévén téve, annak minden részei kiterjedtek, és így természetes oknál fogva a tüdő a nagyobb mekkoraság miatt a vízben fent maradt – és valóban jobb lett volna, ha seb orvos ur a gyermek köldökének minéműségéről, annak elmaradt megkötéséről, vagy elszakasztásáról és ennek okairól bővebben és világosabban tett volna említést, és kétségét arról: hogy a gyermek életben volt-e? – vagy sem? – világosabban kinyilatkoztatta volna.”¹⁰

Az orvosi vélemények közötti ellentmondást a sedria az ítéletben feloldotta; a főorvos észrevételeit nem fogadta el, mert az egyéb bizonyítékokból nyert bizonyító tények cáfolták, és a seborvosok megállapításait támasztották alá. (a gyermek haja, körme kinőtt, időre született, a ködökzsinór el lett szakítva, ha halva született a gyermek, miért titkolta azt a vádlott; és a tüdő úszópróba meggyőző volta stb.) Lényegében a sedria a seborvosi vélemények kétségbe vont hitelt érdemlőségét, bizonyító erejét tüzetes vizsgálatnak vetette alá, és az egyéb bizonyítékokkal való egybevetéssel, mérlegelés révén fogadta el azokat bizonyítékként. Az 1795. évi büntetőjogi-kódex tervezetének vonatkozó szabálya szokásjoggá válásával kialakult az a gyakorlat, hogy egyes, különleges esetekben a Pesti Egyetem orvosi fakultásához fordultak a szakvélemény felülvéleményezése céljából. (Pl. ha a láttamozással sem oldódott fel az ellentmondás, vagy a bíróság azt feloldani nem tudta, vagy a szakkérdésre a bíróság illetékességi területén szakértőt nem találtak.) Az orvosi fakultás véleményét „Sentencia Medico-Forensis”-nek, „orvosi ítéletnek” nevezték. Ezt a véleményt a sedria értékelés nélkül fogadta el. Az elfogadottságot az egyetem tekintélye biztosította. A kialakult gyakorlat szerint az érdemi véleményt az orvosi fakultás nevében a kar dékánja terjesztette elő és azt megtárgyalva, az egyetem rektora küldte meg a bíróságnak. Végeredményében a szakértői vélemények értékelését elvégezték, követelményként „a meggondoltságot”, „az egyértelműséget”, „az élet-hűséget”, a szakértői magatartással szemben pedig a „következetességet” és „tárgyilagosságot” állították fel mérceként a Theresiana tárgyban szabályai nyomán.

Az orvosi látleleteket és véleményeket bizonyítási eszközként általában elfogadták, a belőlük nyert bizonyítékokból az ítéletben vontak le következtetéseket a vádlottak szándékára, a vádlotti magatartás és eredménye közötti oksági viszonyra, vagy olyan körülményekre, amelyek a bűncselekmény elkövetését megalapozták vagy kizárták. Érdekes példa erre az a büntető per¹¹ amelyben azzal vádolták meg az elkövetőt, hogy egy, a mezőn vele együtt dolgozó robotos társát „szánszándékos gyilkosként” fejszével megvagdálva meggyilkolta. A sedria ítéletében kimondta, hogy a vádlottat a halál bekövetkezése tekintetében még gondatlanság sem terhelte, mert az orvosi vélemény szerint a seb nem volt halálos, és ha a sértett idejében kapott volna orvosi segítséget (nem pedig egy hónap múlva, amikor a seb már elfertőződött), életben maradt volna.

Egy másik büntetőeljárásban részben az orvosszakértői vélemény tartalma alapján zárták ki a bűncselekmény elkövetését. Ebben az eljárásban Gödör Pál szentgyörgyvölgyi nemes azzal vádolta Gödör Gábor ugyanott lakó nemes embert, hogy az őt fejszével megsebesítette. Az alszolgabíró által lefolytatott vizsgálat iratai alapján Deák Ferenc – aki „becsületbéli tisztí alügyészként” szolgált szülőföldjén, Zala megyében – 1824. december 11-én készítette el véleményét. Ebben kimutatta, hogy a büntető per nem indítható meg, ugyanis éppen a panaszt előterjesztő Gödör Pál támadta meg a telkén Gödör Gábort, ostora nyelével verve őt. Gödör Gábor pedig az ekéjéből a fejszét kikapta és azzal magát védelmezve megsebesítette Gödör Pált. Kifejtette, hogy „a csatolt orvosi bizonyítás szerint, ezen csak egy sértésből álló nem veszedelmes megsebesítés különös kegyetlenkedésnek nem tekintendőhetik”. Mindezek alapján azt javasolta a megye közgyűlésének, hogy nevezett Gödör Gábor nemessel szemben büntető pert ne folytassanak le. A megye közgyűlése helyben hagyta Deák Ferenc ügyészi véleményét és nem hozott a vádemelésről határozatot.¹²

A következő – fentebb más vonatkozásban már ismertetett – per arra is példa, hogy az orvosszakértői véleményből nyert bizonyíték a vádlott védekezése elvetését alapozta meg.

Zala Megye Közgyűlése 1828. október 20-án helyezte vád alá Szabó Terézia szentgyörgyvölgyi nemesasszonyt bujálkodás és gyermekgyilkosság miatt. A vádat Deák Ferenc képviselte. Deák érvelése annak megállapítása végett, hogy az alperes (a fent nevezett vádlott) – aki maga sem tagadta, hogy „gyermekét elszülte, s azt a pajtában a szalma alá elásta” – azon védekezése, hogy a gyermek halva született alaptalan, az alábbi volt: „...hogy a gyermeket nem halva szülte el, hanem azt irgalmat nem ismerő vad indulatból maga gyilkolta meg, bizonyítja azon kúrnyulállás is, hogy néki e halva született gyermeket titkon elásni semmi oka nem lett volna, mert a négy esztendei özvegység alatt fajtalan, buja életet viselő asszony szeméremből ezt bizonyosan nem cselekedte, hanem az élve született gyermek táplálása, nevelése költségbe került volna, ez pedig a rosszéletű anyát, ki minden anyai indulatból kivetkőzött, gyermekének megölésére könnyen reávehette. De minden kétséget eloszlatnak e részben az E és F alatti orvosi vizsgálatok, amelyek szerint a megvizsgált gyermek bizonyosan élve született”¹³. Az

orvos a véleményét ebben az ügyben is a tüdő úszópróba eredményére, az újszülött holttestének tüzetes vizsgálatára alapította, kifejtve, hogy hol és milyen sérülést fedezett fel, amelyek erőszakra utaltak. A sedria a fenti érvelést elfogadta, az ügyész által kért hóhér pалlos általi halálbüntetés helyett 3 év tömlőre ítélte a vádlottat, amelyet nyügvasban, közmunkával, heti 3 nap böjttel súlyosítva kellett letöltenie. A felperes ügyész fellebbezett az ítélet ellen, azonban a zalai sedria ítéletét mind a királyi, mind pedig a hétszemélyes tábla helybenhagyta.

A fenti ügyben a teljeskörűen felderített bizonyítási eszközök egyenként és összességükben való értékelése és egybevetése útján jutott a vádló és az ítéletet hozó sedria egyaránt arra az álláspontra, hogy a csecsemőgyilkos vádlott ténybeli részbeni beismerő vallomása elfogadása mellett érdemi védekezését (hogy tudniillik a csecsemő holtan született) miért találta megcáfoltnak.

Ez az ügy nézetem szerint arra is például szolgál, hogy a korabeli bírói joggyakorlat a bizonyítási jog akkori kötöttségeit „szétfeszítve” hogyan fogadta be a tudományos eredményeket, a tapasztalati tényeket a bizonyítékok értékelése során. A bizonyítékok értékelése nem mechanikus, hanem a korban szokásosnál részletesebb, s a bírói meggyőződés kialakulása nyomon követhető.

A fenti példából látható, hogy az orvosi látteleket és véleményeket a büntető ítélezésben általában elfogadták. Ennek egyik oka az orvostudomány korabeli viszonylagos fejlettsége, az akkori társadalmi elfogadottsága, az orvosi megállapítások hétköznapi tapasztalatokkal való egyezősége lehetett. Az orvosszakértői vélemények bizonyításbeli szerepét az is növelte, hogy a bizonyítás felvétel addigi kötöttséget jelentő szabályai egy részükben a tudomány fejlődése következtében meghaladottá váltak, s a bizonyítási jogban szélesedtek a relatíve szabad bizonyítás elemei. A szakértői bizonyítás jelen dolgozatban bemutatott zalai gyakorlata alátámasztja a jogtörténet azon megállapítását, hogy a bizonyítási jog fejlődése és az egyes tudományágak között oksági kapcsolat van, továbbá arra is jó példa, hogy a vizsgált időszakban a bizonyítékok bíró általi értékelése a mechanikus számbavételt sok vonatkozásban már meghaladta, s az értékelés eredménye, a döntés a bírói meggyőződésen is alapult.

Jegyzetek

¹ Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001. 215. old.

² Katona Géza: Bizonyítási eszközök a XVIII-XIX. században, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1977. 284. o.

³ Katona Géza: I.M. 318. o.

⁴ Zala Megyei Levéltár (ZML). Büntető perek 1825. Fasc. 30. No. 60.

⁵ ZML. Büntető perek 1843. Fasc. 13. No. 135.

⁶ ZML. Büntető perek 1843. Fasc. 13. No. 135.

⁷ ZML. büntető perek 1825. Fasc. 28. No. 1.

⁸ ZML. büntető perek 1829. Fasc. 14. No. 18.

⁹ uo.

¹⁰ uo.

¹¹ ZML. Büntető perek. 1825. Fasc. 28. No. 117.

¹² Közli: Molnár András: Deák Ferenc ügyészi iratai 1824-1831; Zala Megyei Bíróság és a Zala Megyei Levéltár kiadása, Zalaegerszeg, 1995, 43-44. old.

¹³ ZML. Büntető perek. 1829. Fasc. 14. No. 18

